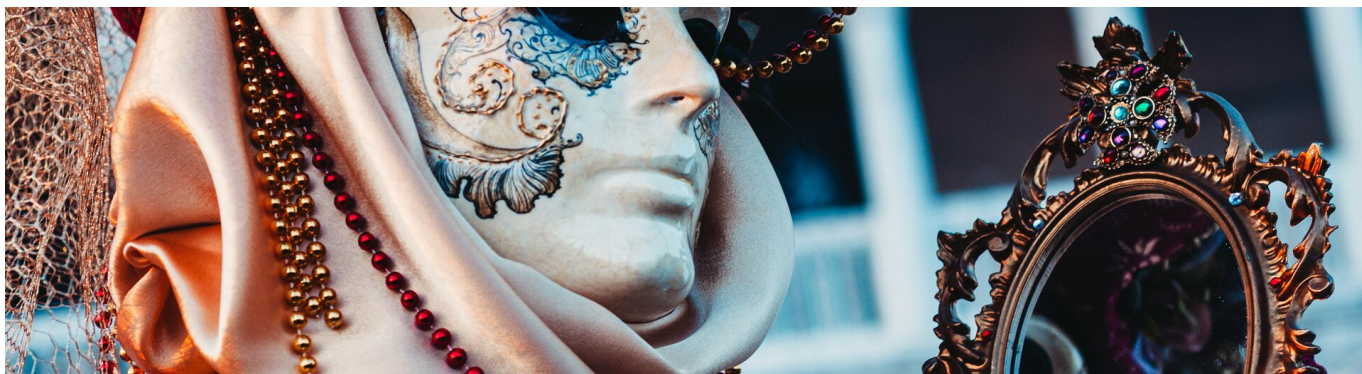

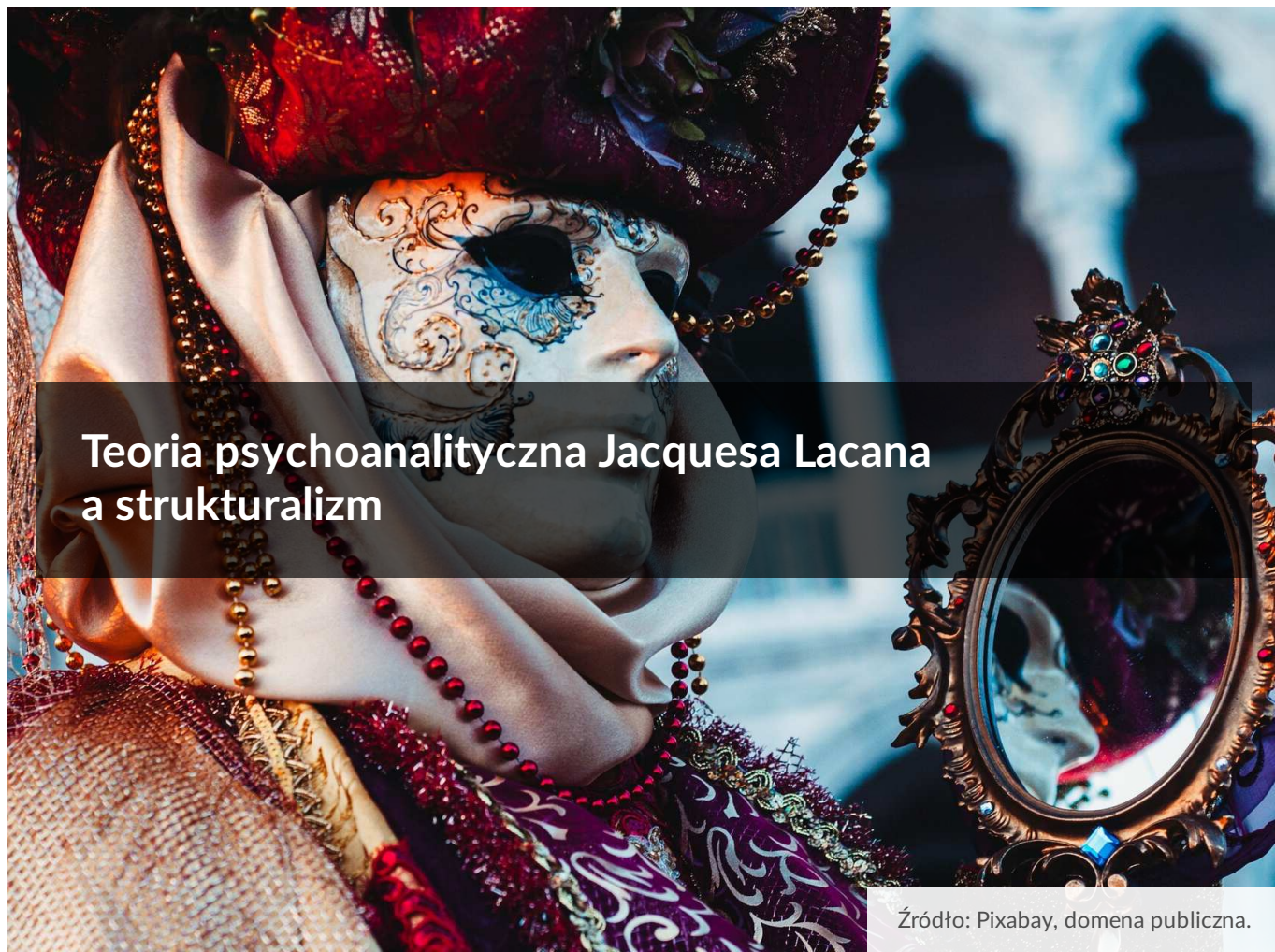

Teoria psychoanalityczna Jacquesa Lacana a strukturalizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Ferdinand de Saussure, *Kurs językoznawstwa ogólnego*, tłum. Krystyna Ksprzyk, Warszawa 1961.

Teoria psychoanalityczna Jacquesa Lacana a strukturalizm

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy psychoanaliza powinna dążyć do jasności pojęć, skoro natura podświadomości jest nieuchwytna? Jacques Lacan, wizjoner zainspirowany Freudem, krytykował współczesną psychoanalizę i poszukiwał nowych form wyrazu, odwołując się do symboli. Jego odkryciem była „faza lustra”, którą przechodzimy w dzieciństwie, uzyskując wyobrażenie swojej tożsamości. Nasza fascynacja odbiciem lustrzanym, a potem to, jak wyglądamy w oczach innych ludzi, jak również nasze nieudolne próby opisanie siebie samych, obrazują, według Lacana, nasze dążenia do uznania, które pozwala nam utwierdzić się w swym istnieniu. Jego teoria stanowi połączenie psychoanalizy, fenomenologii i strukturalizmu.

Twoje cele

- Poznasz Lacanowską teorię dotyczącą fazy lustra i zrozumiesz, dlaczego faza ta ma tak istotne znaczenie w rozwoju osobowości.
- Dokonasz analizy myśli najważniejszych przedstawicieli strukturalizmu.
- Prześledzisz związki myśli Lacana ze strukturalizmem.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Psychoanaliza – stanowisko](#)
- [Psychoanaliza: mechanizmy wyparcia](#)

Przez lata [teoria](#) Freuda nie przestawała być źródłem inspiracji. Trudno wymienić wszystkich ważnych autorów powołujących się na dokonania twórcy [psychoanalizy](#) czy wskazać jakąś dominującą tendencję interpretacyjną. O ile jedni, jak Fromm czy Horney szli w stronę [ego](#), o tyle inni szli w stronę nieświadomości, kwestionując wartość *ego*. Do tych drugich zalicza się Jacques'a Lacana.

Jacques Lacan (1901–1981)

Źródło: Encyclopédie du Monde Actuel, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Jacques-Marie Émile Lacan, francuski psychoanalityk i filozof. Urodził się w Paryżu. W 1919 r. rozpoczął studia medyczne. Dopiero później zwrócił się w kierunku psychiatrii i w 1932 r. doktoryzował się na podstawie pracy *Psychoza paranoiczna i jej związki z osobowością*, która przyniosła mu duże uznanie wśród surrealistów. Po studiach związał się z Paryskim Stowarzyszeniem Psychoanalitycznym, opublikował pierwsze prace i rozpoczął praktykę. Począwszy od 1951 r., głosił hasło „powrotu do Freuda”. Na skutek konfliktu ze środowiskiem psychoanalitycznym założył w 1953 r. własne Francuskie Stowarzyszenie Psychoanalityczne, zrzeszając wokół siebie grono zwolenników. W efekcie w 1963 r. Międzynarodowe Towarzystwo

Psychoanalityczne oficjalnie „ekskomunikowało” Lacana, zakazując jemu i jego uczniom prowadzenia terapii. W odpowiedzi lakaniści założyli w 1964 r. stowarzyszenie, które Lacan wkrótce przekształcił oficjalnie w Paryską Szkołę Freudowską. Rozwiązał ją w 1979 r., by rok przed śmiercią założyć działającą do dziś Szkołę Przyczyny Freudowskiej.

Najważniejsze prace Lacana to: *Funkcja i pole mówienia i mowy w psychoanalizie* (1953), *Écrits* (1966), *Seminaria* (1953–1980).

Lacan był postacią bardzo kontrowersyjną – jedni uważali go za wizjonera, inni za [szarlatana](#). Na taką ocenę wpływ miał na pewno jego ekscentryczny styl bycia oraz [hermetyczny](#) i niejasny charakter jego pism. W jednej ze swoich prac podkreślał nawet prowokacyjnie, że niejasny styl to wręcz powinność psychoanalityka. Pogląd taki był konsekwencją krytyki współczesnej psychoanalizy, która według niego, uczyniła z nieświadomości coś jasnego i zrozumiałego, zamykając ją w szereg pojęć takich jak popędy, kompleksy czy fiksacje, podczas gdy do natury nieświadomości należy, że jest ona zasadniczo nieuchwytna. Dlatego psychoanaliza musi ciągle na nowo poszukiwać adekwatnych symbolicznych form wyrazu.

By zrealizować ten program, Lacan czerpał inspiracje z wielu innych źródeł poza samą psychoanalizą. Komentatorzy podkreślają, że jego teoria stanowi połączenie psychoanalizy, [fenomenologii](#) oraz [strukturalizmu](#). O ile Freud lokował źródło problemów rozwojowych człowieka w takich zjawiskach jak kompleks Edypa, o tyle Lacan cofnął się do tzw. **fazy lustra**, czyli wczesnej fazy rozwoju dziecka, w której zaczyna się ono rozpoznawać w lustrze.

Faza lustra to nazwa zjawiska, które występuje u dzieci między 8. a 16. miesiącem życia. Wówczas dziecko zaczyna rozpoznawać siebie, kształtować swoją podmiotowość (ego) i identyfikować własne ciało jako jeden, zintegrowany system.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Powołując się na prace antropologiczne, Lacan podkreślał, że o ile zwierzęta, np. małpy i psy, interesują się lustrem tak długo, jak sądzą, że jest w nim drugie zwierzę, a przestają się nim interesować, uświadomiwszy sobie, że przedstawia ono ich odbicie, o tyle u człowieka zachodzi odwrotny mechanizm. Człowiek dlatego tak bardzo interesuje się swoim odbiciem, bo uzyskuje w ten sposób informacje na swój temat.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W późniejszej fazie życia lustrem są dla nas inni. Istotą człowieka jest kryzys tożsamości i autoidentyfikacji. Rodzimy się całkowicie nieprzygotowani do życia, niezdolni do władania własnym ciałem, jakby „rozcłonkowani”. Lustro oraz inni dostarczają nam projekcji czy wyobrażenia własnej integralności i tożsamości. Na tej podstawie konstruujemy wyobrażenie swojego ja czy ego. Jest to jednak iluzja, którą pogłębia fakt używania przez nas języka. Próbuąc w języku wyrazić siebie, jesteśmy skazani na bolesną porażkę, gdyż język podsuwa nam słowa, które nie są nami, są czymś abstrakcyjnym i obcym. Człowiek, dążąc do bycia sobą (to dążenie jest istotą pożądania), nieustannie się więc wyobcowuje, czepiając się rozmaitych wyobrażeń, pojęć, cudzych opinii. Stale zabiegamy o uznanie (o poklask) – bo dzięki temu utwierdzamy się w swoim istnieniu.

Terapia Lacanowska opierała się na przeświadczeniu, że istotą zaburzeń neurotycznych jest wiara w realność własnego ego. Ego jest tylko odbiciem w lustrze, pojęciem. Wierzymy w iluzję. Celem terapii miało być dążenie do uwolnienia z tej iluzji metodą zmiany perspektywy, ujęcia swojej sytuacji w nowym kontekście symbolicznym.

Polecenie 1

Stwórz mem, który będzie twoim komentarzem do fazy lustra, o której mówił Jacques Lacan.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Inspiracja dla Lacana: strukturalizm

Czym się charakteryzował strukturalizm i jakiego osiągnięcia w tej dziedzinie dokonał Ferdynand de Saussure?

Za twórcę strukturalizmu uważa się językoznawcę **Ferdynanda de Saussure’a**, który wprowadził rozróżnienie na system językowy i akty mowy, za podstawowy element systemu uznając fonem. Przyznawał on językowi dość dużą autonomię w stosunku do woli podmiotów mówiących,

wykazując, że język w dużym stopniu narzuca nam to, co i jak możemy powiedzieć. Odkrycia de Saussure'a próbowano zaszczebiać w wielu dziedzinach humanistyki (z różnym powodzeniem), w tym w psychologii. Lacan, inspirując się strukturalizmem, wyjaśniał nieświadomość jako to, co wyparte w akcie mówienia. Żeby się wyrazić w miarę jasno, musimy bowiem „wyeliminować” z przekazu możliwe znaczenia poszczególnych słów. I właśnie ta możliwość znaczenia innego niż to, które wyraziliśmy, jest stałą obecnością tego, co nieświadome na poziomie języka.

Ferdinand de Saussure (1857–1913)

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ciekawostka

Slavoj Žižek (ur. 1949) – słoweński filozof, socjolog i krytyk kultury, uważany za jednego z najważniejszych współczesnych filozofów, komentator i kontynuator myśli Lacana. W 2006 r. wystąpił w głośnym filmie dokumentalnym w reżyserii Sophie Fiennes *Zboczona historia kina* (napisał do niego scenariusz), w którym przedstawił inspirowaną Lacanem interpretację znanych dzieł filmowych, takich jak *Frenkenstein*, *Ptaki* czy *Matrix*. W swych pracach podejmuje wiele współczesnych zagadnień z obszaru filozofii kultury, estetyki i filozofii polityki. Jednym z głównych wątków jest przedstawienie współczesnego społeczeństwa jako „dużego Innego” w stosunku do subiektywności jednostki. W tym „dużym Innym” jednostka z jednej strony znajduje schronienie, a z drugiej – doznaje wyobcowania i manipulacji, co rodzi bunt i agresję. Žižek wykazuje, że ta sprzeczność jest nierozwiązywalna.

Słownik

antropologia

(gr. *anthropos* – człowiek + *logos* – nauka) nauka o człowieku, jego pochodzeniu, rozwoju i zróżnicowaniu rasowym

ego

(łac. *ego* – ja) świadoma część osobowości; *ego* rządzi się – jego zadaniem jest zaadaptować nasze pragnienia do rzeczywistości; *go* jest bowiem jaźnią, świadomą

popędów oraz realiów, w których funkcjonujemy. Zaborcze *id* żąda wszystkiego natychmiast, natomiast *ego* radzi mu, co i jak da się osiągnąć

fenomenologia

(gr. *phainómenon* – to, co się zjawia, pokazuje + *logos* – słowo, nauka) jest to nauka o fenomenach, czyli o tym, co nam się ukazuje jako takie, usiłuje „opisać i zrozumieć, co się nam jawi w taki dokładny sposób, w jaki ono samo nam się prezentuje”; nie jest gotowym systemem filozoficznym, ale przede wszystkim metodą opisu zjawisk

hermetyczny

(łac. *hermeticus* – skrywany, szczelnie zamknięty) nieprzepuszczający powietrza; zamknięty i niedostępny wpływom zewnętrznym; dostępny tylko dla niewielkiego kręgu wtajemniczonych

psychoanaliza

(gr. *psyche* – dusza + *analysis* – rozkładanie, rozbiór) kierunek w psychologii XX w., wyjaśniający funkcjonowanie i rozwój osobowości człowieka działaniem nieświadomych instynktów, popędów i dążeń pozostających we wzajemnym konflikcie

strukturalizm

(łac. *structura*) jest to podejście metodologiczne w naukach humanistycznych powstałe na przełomie XIX i XX w; zakłada ono, że przedmiotem badania w tych naukach są systemy, tj. układy, w których przedmioty są ze sobą wzajemnie powiązane, przy czym analiza strukturalna koncentruje się na relacjach zachodzących pomiędzy elementami tych systemów, a nie na samych tych elementach

szarlatan

(wł. *ciarla* – paplanie) oszust zwodzący ludzi swymi rzekomymi umiejętnościami i kwalifikacjami, ciągnący zyski z ludzkiej łatwowierności; kuglarz, magik

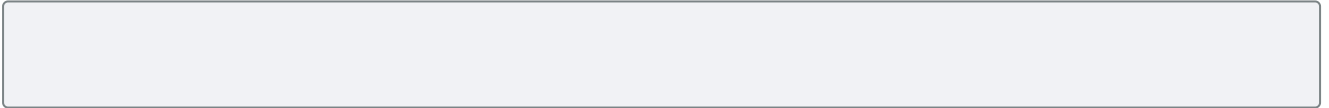
teoria

(gr. *theoria* – oglądanie, badanie) całościowa koncepcja zawierająca opis i wyjaśnienie określonych zjawisk i zagadnień; też: czyjakolwiek koncepcja na określony temat; dział nauki o literaturze, kulturze, sztuce itp. zajmujący się systematyzowaniem pojęć i twierdzeń leżących u podstaw tych dziedzin; teza jeszcze nieudowodniona lub nieznajdująca potwierdzenia w praktyce

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapami myśli. Zastanów się, jakie elementy są wspólne dla strukturalizmu i psychoanalizy.

Multimedium na podstawie: M.P. Markowski, *Psychoanaliza*, [w:] A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2007, s. 47-57.

Źródło ilustracji: Wikimedia Commons, Pixabay, domena publiczna.

Schemat topografii psychiki: Englishsquare.pl sp. z o.o., CC BY-SA 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło ilustracji: Wikimedia Commons, Pixabay, domena publiczna.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Multimedium na podstawie: A. Burzyńska, *Strukturalizm (II)*, [w:] A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2007, s. 281-286.

Źródło ilustracji: Wikimedia Commons, Pixabay, domena publiczna.

Claude'a Lévi-Strauss: Wikimedia Commons, UNESCO/Michel Ravassard CC BY 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Multimedium na podstawie: M.P. Markowski, *Psychoanaliza*, [w:] A. Burzyńska, M.P. Markowski, *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2007, s. 63-66.

Źródło ilustracji: Wikimedia Commons, Pixabay, domena publiczna.

Jacques Lacan: Wikimedia Commons, Encyclopédie du Monde Actuel (EDMA); copyright belongs to Charles-Henri Favrod, CC BY-SA 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Scharakteryzuj nieświadomość i nieświadome w koncepcjach wymienionych filozofów.

Zygmund Freud

Ferdynand de Saussure

Claude Lévi-Strauss

Jacques Lacan

Film edukacyjny

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu prof. Pawła Dybla i wyjaśnij, na czym polega relacja między psychoanalizą i filozofią oraz między psychoanalizą i strukturalizmem.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DbBEwng2J>

Film edukacyjny. Psychoanaliza a strukturalizm

Wykładu prof. Paweł Dybel

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Psychoanaliza a strukturalizm*.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytania. Na czym polega nowatorstwo Lacana? W jaki sposób interpretuje on myśl Freuda?

Ćwiczenie 1

Zaznacz poprawne zakończenie zdania. Lévi-Strauss twierdził, że...

☐

podstawowe formy umysłu mają charakter świadomy i są podłożem tego, co racjonalne i co pozwala konstruować język.

☐

podstawowe formy umysłu mają charakter nieświadomy i nie mogą być podłożem tego, co umysł człowieka jest w stanie zracjonalizować.

☐

podstawowe formy umysłu mają charakter nieświadomy i są podłożem tego, co racjonalne i co pozwala konstruować język.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

W jaki sposób „realne” Lacana odnosi się do koncepcji Freuda? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐

Realne tak naprawdę nie istnieje.

☐

Przejawia się w literaturze, snach, najgłębszych emocjach.

☐

Dowodzi, że przy pomocy psychoanalizy możemy dotrzeć do realnego.

☐

Jest to korespondencja do „niesamowitego” Freuda.

☐

Wskazuje na brak czegoś w ludzkiej egzystencji.

Praca domowa

Napisz, jak można wyjaśnić Lacanowską teorię dotyczącą fazy lustra? Odpowiedz na pytanie, dlaczego faza ta ma tak istotne znaczenie w rozwoju osobowości.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Teoria psychoanalityczna Jacquesa Lacana a strukturalizm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

2. Dyscypliny filozofii. Uczeń wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:

2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje Lacanowską teorię dotyczącą fazy lustra;
- wyjaśnia, dlaczego faza lustra ma tak istotne znaczenie w rozwoju osobowości;
- wskazuje związki myśli Lacana ze strukturalizmem;
- analizuje główne wątki myśli strukturalistycznej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- praca z tekstem;
- dyskusja;
- mapa myśli;
- film edukacyjny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Film edukacyjny” i przygotowanie notatek.
2. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Teoria psychoanalityczna Jacquesa Lacana a strukturalizm”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się przed zajęciami z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i rozwiązanie ćwiczenia nr 3 z sekcji „Film edukacyjny”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem i wykonali zadane ćwiczenie. Jeśli odpowiedzi uczniów bardzo się różnią lub ćwiczenie okazało się trudne, nauczyciel omawia je na forum. Dyskusja.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie odczytują polecenia:
 - *Zapoznaj się z mapami myśli. Zastanów się, jakie elementy są wspólne dla strukturalizmu i psychoanalizy.*
 - *Scharakteryzuj nieświadomość i nieświadome w koncepcjach wymienionych filozofów.*Uczniowie pracują w parach. Omówienie wyników na forum klasy.
3. **Praca z drugim multimedium.** Klasa dzieli się na grupy. Na podstawie notatek przygotowanych przed lekcją każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
4. **Interpretacja uogólniająca tekstu źródłowego.** Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawiają interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie, posilając się notatkami oraz treściami ćwiczeń.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz jak można wyjaśnić Lacanowską teorię dotyczącą fazy lustra? Dlaczego faza ta ma tak istotne znaczenie w rozwoju osobowości?

Materiały pomocnicze:

- Burzyńska A., Markowski M.P., *Teorie literatury XX wieku*, Kraków 2007.
- Laplanche J., Pontalis J.-B., *Słownik psychoanalizy*, tłum. E. Modzelewska, E. Wojciechowska, Warszawa 1996.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.

